

ENDONEZYA'DAKİ İSLÂMÎ HAREKETLER

Abdulkadir TURAN

ENDONEZYA'NIN COĞRAFÎ VE İDARÎ YAPISI

Endonezya, nüfusu 250 milyonu geçen, Güneydoğu Asya ile Avustralya arasında yer alan, batıdan doğuya doğru uzunluğu 5.000 kilometreden fazla bir alana yayılan, büyüklü küçüklü 3000'i meskûn 13.677 ada üzerinde kurulu, dünyadaki en büyük Müslüman nüfusu barındıran İslâm ülkesidir. Nüfusunun yaklaşık yüzde 90'ından fazlası Müslüman'dır. 17 Ağustos 1945'te Hollanda'ya karşı bağımsızlığını ilân eden ülkenin en önemli yerleşim alanları Sumatra, Cava, Kalimantan, Irian Jaya, Madura, Sumba, Timor ve Sulawesi adalarıdır.

Endonezya, maden kaynakları bakımından zengindir. Ülke kömür, kalay, bakır, nikel, boksit, altın, gümüş, demir cevheri, kaolin, mermer, granit kaynaklarına sahiptir. Ayrıca, orman ürünleri ve su ürünleri bakımından da zengindir. Endonezya dünyadaki en büyük kömür rezervlerine sahip iki ülkeden biridir. Ülke, ekonomik bakımdan gelişmekte olan ülkeler arasında sayılmaktadır. 2010'da hizmetler sektörünün GSYİH içindeki payı %38,3 iken tarım sektörünün payı %14,8 olmuştur. Hizmetler sektörünün payının yüksek olmasında gelişen turizm sektörünün etkisi söz konusudur. Ülkede ekonominin bir bölümü devlet tarafından kontrol edilmektedir ve pek çok kamu teşebbüsü faaliyetini sürdürmektedir. Devlet pek çok doğal kaynağın işletilmesinde tekel durumundadır.¹

Endonezya, anayasasına göre Cumhuriyet rejimine sahip üniter bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkede başkan ve başkan yardımcısı 5 yıllık bir dönem için halk oylamasıyla seçilmektedir. Devlet başkanlığı seçimleri ilk defa 2004 yılında doğrudan halk oylamasıyla yapılmıştır.

Endonezya'da parlamento iki kamaralı Halkın Danışma Meclisi (MPR) çatısı altında şekillenmiştir. MPR; 560 üyeli Temsilciler Meclisi (DPR) ve 136 üyeli Bölgesel Temsilciler Konseyinden (DPD) oluşmaktadır. MPR, en az 5 yılda bir

¹ Sevilay Bayar, Endonezya Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, Nisan 2011
(www.een.kso.org.tr/up/dene/Endonezya_ulke_raporu_2011.pdf) Erişim Tarihi: 21/11/2017

toplanmakta; Anayasa değişikliği, Devlet Başkanı ve Yardımcısını göreve atama ve Anayasa hükümlerine dayanarak görevden azletme gibi üst yetkileri icra etmektedir. Üyeleri genel seçimle belirlenen DPR, asıl yasama organıdır. Bir kanun tasarısının yasalaşması DPR üyeleri ile Devlet Başkanının ortak onayını gerektirmektedir. Endonezya'nın 34 ili (provinsi) genelinde yapılan yerel seçimlerle belirlenen DPD ise, bölgesel özerkliği ilgilendiren merkez-yerel yönetim ilişkileri, illerin oluşumu, doğal kaynakların yönetimi alanlarında DPR'ye yasa teklifi sunabilmektedir.²

Endonezya idari oluşumunu henüz tamamlamamış bir ülkedir. 1945 tarihli Endonezya Anayasası 1999, 2000, 2001 ve 2002 yıllarında olmak üzere dört büyük değişiklik geçirmiştir. Endonezya Anayasası'na göre ülke illere, iller ise ilçe ve belediyelere ayrılmıştır. Her bir il, ilçe ve belediye yasayla düzenlenen kendi bölgesel yönetimine sahiptir; kendi idari işlerini özerklik ve yardım görevi ilkeleri uyarınca düzenler ve yönetirler. Anayasa'ya göre, yerel yönetimlerin kendi bölgesel temsilci meclisleri (Dewan Perwakilan Rakyat Daerah) bulunur. Devlet, bölge yönetimlerinin yasayla düzenlenmiş olan belirli ve özel doğasını tanır ve ona saygı gösterir. Valiler ile ilçe ve belediye yönetimlerinin başında bulunan başkanlar, seçimle işbaşına gelir. Yerel yönetimler, bu yapılarıyla geniş bir özerkliğe sahip kabul edilir; kendi yetki alanları ile ilgili uygulamalarda merkezi yönetime danışma zorunluluğuna sahip değildir. Yine aynı özerklik uygulamasıyla yerel yönetimler, yörelerinin geleneksel yapısını yansıtır ve korur; merkezi yönetim onların farklılıklarına saygı duyar. Bunun yanında ülkede yerel yönetimler açısından tekli bir düzen de yoktur. "Özel yönetim"e sahip bölgeler vardır. Yogyakarta'da yasaya aykırı olmasına rağmen sultanlığa izin verilmektedir. Yine özel yönetime sahip Açe'de farklı bir hukuk uygulamasına devlet izin vermek durumunda kalmıştır. Sair illerden daha geniş bir özerkliğe sahip Açe, bölgesel sembollerini kullanır; kaynaklarını büyük ölçüde kontrol eder. Onun yanında ülkenin başkenti Cakarta da kendisine özgü bir il belediye statüsündedir. Diğer belediyelerin başında belediye başkanı bulunurken, Cakarta, doğrudan vali tarafından yönetilmektedir.³

² <http://www.mfa.gov.tr/endonezya-siyasi-gorunumu.tr.mfa> Erişim Tarihi: 21/11/2017

³ Mehmet Zahid Kösece ve Özer Köseoęlu, Başkanlık Sistemlerinde Yerel Yönetimler, ABD, Brezilya, Şili, Endonezya ve Güney Kore; SETA, İstanbul, 2016, s. 54, 55 (http://file.setav.org/Files/Pdf/20160517121509_basskanlik-sistemlerindeyerel-yoonetimler-pdf.pdf) Erişim Tarihi: 21/11/2017

ENDONEZYA'DA İSLAM

İslâm'ın hicri ilk yüzyılda, tüccarlar üzerinden Sumatra adasından başlayarak Endonezya'ya ulaşmış olması muhtemeldir. Henüz miladi 9. yüzyılda Müslümanların nüfusu yüz binleri bulmuş ancak Müslümanların önemli bir kısmı katliamlara uğramıştır. İslâm daha sonra tüccarlar ve sufiler üzerinden Endonezya'ya yayılmış; 15. yüzyılda Güney Asya'da kurulu Malaka Devleti'nin desteğiyle siyasî bir güce dönüşmüş, ilk Müslüman sultanlıklar kurulmaya başlanmıştır. Sumatra adasına kurulu Açe Sultanlığı, o yüzyılın başlarından itibaren Endonezya'da Müslümanların siyasî ve askerî gücünü teşkil etmiş, aynı zamanda İslâm'a çağrı çalışmalarını da himaye etmiştir. Tasavvufun bâtinî bir akıma dönüşmesi, 1644 yılına kadar Açe'de kalan Nûreddin er-Rânirî gibi âlimlerce engellenmiştir. Aynı dönemde tarikatlar, yöreye gelen ve pagan topluluklar arasında Hıristiyanlığı yayarak ülkenin bir bölümünün Hıristiyanlaşmasına yol açan Protestan Misyonerlere karşı durarak İslâm'a çağrı çalışmalarını hızlandırmış, buna rağmen Endonezya'nın Müslümanlaşma süreci ancak 19. yüzyılda tamamlanabilmiştir.

Endonezya'da İslâm genel anlamda sufi karakterlidir; 17. yüzyılda Şüttâriyye ile Nakşibendiyye tarikatları Sumatra'dan başlayarak yayılmıştır. Bu tarikatların yanında Kadiriyye, Rifâiyye, Semmâniyye, Halvetiyye, Şâzeliyye, Ticâniyye ve Kuşâşiyye gibi tarikatlar Endonezya'nın İslâmî yaşamında önemli bir yere sahiptir.

17. yüzyılda ülkeye geldiği düşünülen Nakşibendîlik, Şeyh İsmail Minangkabau adlı Sumatralı bir şeyhin 1820 veya 1830'lu yılların başında Mekke'ye yerleşip Halid-i Bağdadî'nin Halidiyye yolunu benimsemesiyle güç kazanmış, Sumatra ve kısmen Cava bölgelerinin ana İslâmî yapısı haline gelmiştir.⁴ Bu iki bölge günümüze kadar Endonezya'da İslâmî hareketin en önemli iki coğrafyası olarak belirmiştir.

Önce Portekizliler ardından Hollandalılar bölgeye geldiklerinde onlara karşı cihadın da daha çok tarikatların öncülüğünde yapılması, tarikatların etkisini günümüz Endonezya'sına kadar güçlü bir şekilde taşımıştır. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başında

⁴ Werner Kraus, "Hâliidiyye Tarikatının Endonezya'ya Girişi Hakkında Bazı Notlar", Çev. Abdurrahman Memiş, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 8, İstanbul, 2007, sayı: 18, s. 311-319 (http://www.tasavvufdergisi.net/Makaleler/988212312_18.18.pdf)
Erişim Tarihi: 21/11/2017

tarikatların Hollandalılara karşı verdiği mücadele, onları Hollandalıların hedefi haline getirmiş; aynı dönemde tarikat karşıtı fikirlerin ülkede yayılmasıyla tarikatların konumunda bir sarsılma olmuş, ama tarikatlar buna karşı tedbir olarak siyasî yaşama el atmış ve sivil toplum örgütlenmesine gitmiştir. 1945'te Batı Sumatralı Nakşibendî şeyhi Celâleddin, "Partai Politik Tharikat Islam (PPTI, İslâm Tarikatı Siyasî Partisi)" adında bir parti kurmuştur. 1957'de de Kâdirî, Nakşibendî ve Ticânî şeyhleri bir araya gelerek sûfî gelenekleri koruma ve yayma amacıyla "Cem'iyet-i Ehl-i Tarîkati'l-mu'tebere" adında bir cemiyet oluşturmuşlardır.⁵

ENDONEZYA'DA SİYASÎ YAPI

Endonezya, 16. yüzyılda Portekizlilerin işgalini yaşamaya başlamış; Portekizliler, yerlerini 17. yüzyılda Hollandalılara bırakmışlardır. 1940'ta Hollanda'nın Almanya tarafından işgali üzerine Endonezya'da siyasî ve idari boşluk yaşanmış, bu boşluk 1942'de Japonlar tarafından doldurulmuştur. Sukarno (Ahmet Şükrânî) ve Mohammed Hatta liderliğindeki Endonezya milliyetçileri 15 Ağustos 1945'te Japonlara karşı ülkenin bağımsızlığını ilan etmişlerdir. II. Dünya Savaşı bittikten sonra İngiltere Endonezya'ya hâkim olmak istemiş, buna Endonezyalılar kadar Hollanda da muhalefet etmiştir. İngiltere sahadan çekilince Hollanda, Endonezya'yı yeniden almak istemiş fakat Endonezyalıların direnişi karşısında Aralık 1949'da Endonezya'nın bağımsızlığını tanımak durumunda kalmıştır.⁶

Endonezya'nın iki kurucusundan Sukarno, Müslüman kökenli olsa da daha çok Cava kültürünün etkisi altındaki bir Endonez milliyetçisiydi ve Hollandalıların eğitimiyle büyümüş seküler bir kişilikti. Mohammed Hatta ise Batı Sumatra'da eğitim almış, İslâmî yönü olan bir Endonezyalıydı.⁷

Endonezya'nın 1945'te bağımsızlığını almasından sonra Sukarno devlet başkanı, Hatta başkan yardımcısı olmuştur. İkili arasındaki fark modern Endonezya'nın yapısında kendini daima göstermiş, bununla birlikte Endonezya'da 1945 sonrası ilk dönem, sosyalist Endonezyalılarla milliyetçi Endonezyalılar arasındaki çatışmalarla geçmiştir. 1949'a kadar bu çatışmada öldürülen

⁵ Sırrı Erinç, Syed Muhammad Naquib al-Attas ve İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya", DİA, cilt: 11, 1995, Ankara

⁶ <http://www.localhistories.org/indonesia.html> Erişim Tarihi: 21/11/2017

⁷ Colin Brown, A Short History of Indonesia The Unlikely Nation?, Allen & Unwin Yayınevi, Australia, 2003, s. 124-125. (<http://www.sabrizain.org/malaya/library/unlikelystation.pdf>) Erişim Tarihi: 21/11/2017

Endonezyalıların sayısı, Hollandalılarla yaşanan çatışmalarda öldürülen Endonezyalı sayısını geçmiştir.⁸

Sukarno, Endonezya'nın başkanlığını elde edince ülkenin resmi ideolojisi olarak Pancasila (Beş İlke)'yi benimsemiştir. Bu beş ilke "milliyetçilik, insanseverlik, demokrasi, sosyal adalet ve Allah'ın birliğine iman"dır.

Sukarno'nun bu sentez ideolojisi aslında ulusal sosyalizmin Endonezya'ya uydurulmuş biçiminden başka bir şey değildir. Sistem, Sukarno'nun diktatörlüğüne ayarlanmış, İslâm uleması, Pancasila'ya itiraz etmiştir. Bunun üzerine, beşinci ilke birinci ilke yapılmış, o ilkeye "Müslümanlar İslâm hukukunu uygulamakla yükümlüdürler" maddesi eklenmiş ve ülkenin cumhurbaşkanının Müslüman olması şartı getirilmiştir. "Cakarta Beyanname" denilen bu düzenleme, Anayasa'nın giriş metni olarak kabul edilmiştir. Ama Hıristiyan unsurların Endonezya'dan ayrılma tehdidi karşısında Sukarno ve Hatta geri adım atıp Pancasila'nın ilk hâline geri dönerek 15 Ağustos 1945'te anayasayı ilan etmişlerdir. Sonuçtan ulema gibi diğer kesimler de memnun kalmamış, ulema duruma itiraz etmekle yetinirken Halidiliğin etkin olduğu Açe ve Cava taraflarında Darü'l-İslâm adında bir teşekkülle silahlı mücadele başlatılmıştır. Milliyetçiler ve sosyalistler arasında yaşanan çatışma ile birlikte bu ihtilaf, Hollandalılara ülkeyi yeniden işgal etme umudu vermiştir. Hollandalılar, tekrar Endonezya'ya dönerek küçük devletçikler ilan etmişler ancak bu bölünme Endonezya halkı tarafından benimsenmemiştir. 17 Ağustos 1950'de Endonezya Cumhuriyeti ilan edilerek Hollanda hegemonyasına tamamen son verilmiştir.⁹

20. yüzyılın başında ivme kazanan Endonezya'nın Hollanda koloniliğine karşı bağımsızlığı hareketine, ülkedeki Çin kökenli nüfus soğuk yaklaşmış;¹⁰ sömürge döneminde yapılan misyonerlik faaliyetleriyle nüfus oranları yüzde ona yaklaşan Hıristiyanlar ise genellikle Hollanda'ya yakın durmuşlardır. Bundan dolayı modern Endonezya Müslümanların öncülüğünde kurulsada Endonezya'da sistem, hep Müslümanlardan tavizler alınarak teşekkül etmiştir. Bu durum hâkim unsur Müslümanları huzursuz ederken diğer unsurları da tatmin etmemiştir.

⁸ Brown, s. 158-159

⁹ İsmail Hakkı Göksoy, "Bazı Müslüman Ülkelerin Yönetim Modeli Endonezya ve Malezya Örneği", İslâm ve Demokrasi Kutlu Doğum Sempozyumu 1998, TDV Yayınları, 1999 Ankara, s. s. 175-177 (http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D071014/1998/1998_GOKSOYIH.pdf) Erişim Tarihi: 21/11/2017

¹⁰ Brown, s. 114

Kâğıt üzerinde çok partili sisteme geçilmiş olsa da Endonezya’da istikrar sağlanamamış, 1950-1957 arasında yedi kez hükümet değişmiştir. 1955’e kadar milletvekilleri grupların onayı alınarak atama yoluyla seçilmiş; 1955’te yapılan ilk seçimde ise 1927’de Sukarno tarafından kurulan “Endonezya Milliyetçi Partisi (Partai National Indonesia-PNI)” %22,3 oranında oy alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Bunu, %20 oy oranıyla İslâmî Maşumi Partisi, onu %18,4 ile yine İslâmî Nahdatü’l-Ulama (NU) takip etmiştir. Dördüncü büyük parti ise %16,4 oranında oy alan “Endonezya Komünist Partisi (Partai Komunis Indonesia-PKI)” olmuştur. Aralık 1955’te Anayasa Meclisi için yapılan seçimler de hemen hemen benzer sonuçlar ortaya çıkarmıştır. 1956’da İslâmî Maşumi Partisi ile yine İslâmî NU’nun katıldığı geniş tabanlı bir hükümet kurulmuş ama bu hükümet uzun soluklu olamamıştır.¹¹

Ülke gerçekliği, milliyetçi ve İslâmî kesimlerin ortak iktidarını gerektirmekteydi. Ancak “Çoklukta Birlik” sloganıyla soruna yaklaşan Sukarno, bundan korktu ve “Güdümlü Demokrasi” dediği, bir tür diktatöryal demokrasiyi ilan etti. ABD’ye karşı durdu, ülkeyi Birleşmiş Milletler (BM)’den ayırdı, Sosyalist Bloğa yaklaştırdı. Bunun üzerine bütün ulusal sosyalist ülkelerde olduğu gibi Marksizm güç kazandı, ülkede itirazlar arttı; Sukarno sıkıyönetim ilan ederek itirazları dindirmeye çalıştı. Ancak Komünistler, 30 Eylül 1965’te altı generali öldürerek isyan girişiminde bulununca Genelkurmay Başkanı Suharto onlara karşı harekete geçti, “Yeni Düzeni” ilan ederek yüz binlerce kişiyi komünist oldukları gerekçesiyle öldürdü.¹² Sukarno’yu ev hapsine aldı, devlet başkanlığını elde etti, ülkeyi Batı Bloğuna yaklaştırdı, devletçi ekonomi yerine liberal ekonomiye yöneldi. Endonezya, yeniden BM’ye katıldı. Bu Batı yanlısı tutum ödüllendirilerek İrian Caya (Batı Yeni Gine) bölgesi, BM gözetiminde yapılan referandumla Endonezya’ya katıldı, Endonezya’nın Doğu Timor üzerindeki hâkimiyeti tanındı. Ancak Batı ekonomisine yönelik yüksek enflasyona sebep olduğundan halkta memnuniyetsizliğe yol açtı. İslâmî partilerin bu memnuniyetsizlikten yararlanmasından endişelenen Suharto, onlara yönelik yasaklar getirdi.¹³ Bu süreç, 1998’de Suharto döneminin sokaklara dökülen halkın protestosu karşısında ordunun desteğine rağmen son bulması ve NU lideri Haji Abdurrahman Wahid’in ilk serbest cumhurbaşkanlığı seçimlerinde cumhurbaşkanı seçilmesine

¹¹ Göksoy, “İslâm ve Demokrasi”, s. 178-179

¹² <https://www.britannica.com/biography/Suharto> Erişim Tarihi: 21/11/2017

¹³ Göksoy, İslâm ve Demokrasi, s. 181-182

kadar devam etti. Wahid'in cumhurbaşkanı seçilmesiyle Endonezya, İslâm'ın siyasî yaşam üzerindeki etkisinin daha çok görüldüğü bugünkü sürece girdi.

ENDONEZYA'DA İSLÂMÎ HAREKETLER

Endonezya'da “geleneksel” ve “çağdaş” diye sınıflandırılan iki ana İslâmî akım vardır. İki akım da platform şeklinde örgütlenmişlerdir.

1. Nahdatü'l-Ulama (NU)

Nahdatü'l-Ulama, geleneksel akımın platformudur. 1926'da Kiai Haji Hasjim Asharî (Eş'arî) liderliğinde kurulmuştur. 1938'de 99 şube ve 100 bin üyeye ulaşmış, Endonezya'nın kuruluşunda ve siyasî yapısında önemli bir yer tutmuştur. Asharî'nin torunu Kiai Haji Abdurrahman Wahid, 1998'de Endonezya'nın ilk seçilmiş devlet başkanı olmuştur.¹⁴ Abdurrahman Wahid, devlet başkanı olduğu dönemde, “Dinsel siyaset yapmak çok tehlikelidir. Hükümet kendi işini, dinî gruplar kendi işlerini yapmalı” demiştir. Çinli azınlık, kendisini “en ılımlı, azınlıklara karşı en olumlu tutuma sahip lider” olarak tanımlarken Batılı araştırmacılar da kendisini “saygın bir liberal lider” olarak tanımlamışlardır. Söz konusu araştırmacılardan Güney Asya ile ilgili araştırmalar yapan İskandinav akademisyen Olle Tornquist, Wahid hakkında “O, bizim Batı'da yaşamasını istediğimiz Müslüman tipidir” değerlendirmesinde bulunacak kadar onun liberal yönünü övmüştür.¹⁵

Endonezya'nın mevcut İslâmî yapısında 40 milyondan çok üyesiyle en büyük İslâmî platform olarak önemli bir yere sahip olan NU, günümüzde Endonezya'da Vehhabi etkilere karşı mücadele ve el-Kaide gibi örgütlere karşı duruşuyla sık sık kendinden söz ettirmektedir.

2. Muhammadiya Hareketi

Endonezya'daki diğer İslâmî platform olan Muhammadiya Hareketi, bir süre Mekke'ye yerleşip Endonezya'ya geri dönen Ahmed Dahlan tarafından 1912'de kurulmuştur. 1938'de, yarısı Cava'da olmak üzere şube sayısını 852'ye, üye sayısını da çeyrek milyona çıkarmıştır. 800 dolayında cami ve mescid, 1700'den fazla ilk ve ortaokul seviyesinde okul, yüzlerce klinik ve yetim yuvaları açarak Endonezya'da

¹⁴ Brown, s. 116

¹⁵ <http://www.nytimes.com/1999/10/24/weekinreview/the-world-secular-rules-in-indonesia-Islamic-politics-doesn-t-mean-religion.html> Erişim Tarihi: 21/11/2017

İslâm'ın önemli bir temsilcisi durumuna yükselmiştir.¹⁶ Günümüzde 40 milyon civarında üyesi bulunan grubun on bin civarında okulu, binlerce mescid, hastane ve şirketi bulunmakta, grup bu yönüyle “devlet gibi cemaat” olarak nitelendirilmektedir.¹⁷ Grup, uluslararası kabul de görmektedir. 2009'da Endonezya'ya giden ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton için verilen akşam yemeğine grubun lideri Dr. M. Şemseddin de davet edilmiş, ancak Şemseddin bu daveti reddetmiştir.¹⁸

Hareket, Endonezya'nın geleneksel sufi yapısına karşı Vehhabiliğin ve İhvân-ı Müslimin'in etkilerini ülkeye taşımış, İslâm'ı geleneksel kültürün izlerinden arındırıp öz kaynakları üzerindeki şekliyle yaşatma düşüncesiyle hareket etmiştir. Buna rağmen çalışma tarzı ve teşkilatlanmasıyla geleneksel akıma yaklaşmış; okullar ve sosyal kurumlar üzerinden Endonezya'da etkili olmaya çalışmıştır. Hollandalılara karşı ise sufi hareketlere göre daha ılımlı bir duruş sergilemiştir.¹⁹ Bununla birlikte Endonezya'nın kuruluşunda ve siyasî yapısının oluşmasında etkili olmuştur.

NU ve Muhammadiya akımları zıt görüşlerde olsalar da Güney Asya alışkanlığı ile birlikte çalışmayı da başarmışlardır. İki grup Eylül 1937'de Nahdatü'l-ulema ve Muhammadiya liderleri Surahaya'da toplanarak aralarındaki dine müteallik anlaşmazlıkları tartışıp gidermeyi amaçlayan “Endonezya Yüksek İslâm Konseyi (Madjlis Islam Alaa Indonesia - M/Al)” adında bir federasyon kurmuşlardır. Buna diğer İslâmî organizasyonları da katmayı başarmışlar ve Mart 1938'de Endonezya'da bir İslâm Konferansı düzenlemişlerdir.²⁰

İki grup birlikte 1943'te, Endonezya'nın bağımsızlık sürecindeki en büyük parti, kısa adıyla MASYUMİ diye bilinen, “Majlis Syura Muslimin Indonesia (Endonezya Müslümanları Danışma Konseyi)”yı kurdular.²¹ Daha sonra aralarında ihtilafa

¹⁶ Göksoy, İslâm ve Demokrasi, s. 180

¹⁷ <http://www.dunyabizim.com/etkinlik/2028/endonezyada-devlet-gibi-cemaat> Erişim Tarihi: 21/11/2017

¹⁸ <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/why-İslâmic-parties-dont-win-indonesian-elections> Erişim Tarihi: 21/11/2017

¹⁹ Mehmet Özay, Endonezya'da Yüzyıllık Hareket: Muhammediyye, DÜBAM Yayınları, Beşiktaş 2012 (<http://www.dunyabulteni.net/file/2012/muhammediyye.pdf>) Erişim Tarihi: 21/11/2017

²⁰ İsmail Hakkı Göksoy, “Endonezya'da İslâm ve Hollanda Hakimiyeti”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 1994, Isparta, Sayı:1, s. 159-196. (http://isamveri.org/pdfdrg/D01535/1994_1/1994_1_GOKSOYI1H.pdf) Erişim Tarihi: 21/11/2017

²¹ İsmail Hakkı Göksoy, “PERSATUAN ISLAM”, DİA, 2007, Cilt: 34, s. 233.

düşüklerinde NU, MASYUMİ'den ayrılmışsa da parti, 1960'ta kapatılıncaya kadar Endonezya'nın en büyük partilerinden biri olmayı sürdürmüştür.

Endonezya'daki diğer İslâmî hareketler şunlardır:

1. Daru'l-İslâm Hareketi

Sukarno ve Hatta'nın 1945'te İslâmî bir anayasa talebini karşılamaması üzerine Halidiliğin etkin olduğu Sumatra, Açe ve Cava bölgelerinde Daru'l İslâm denilen ve "Endonezya İslâm Devleti" adı altında ortaya çıkan silahlı harekettir. Daru'l-İslâm taraftarları, 1947'de fiili olarak savaşa başlayıp bu savaşı 1961'e kadar on dört yıl boyunca devam ettirmişlerdir.²²

Endonezya'nın kuruluşunda, güçlü İslâmî yapısıyla öncü bir role sahip olan Açe'de problemler devam etmiştir. Endonezya içinde uzun bir süredir özerk konumda olan Açe'de Daru'l-İslâm hareketinin devam etmesi üzerine Endonezya Hükümeti, İslâm hukukunun uygulanması için 1959'da bölgeye "özel bölge statüsü" tanımıştır. Böylece Açe, içişlerinde geniş yetkileri haiz ve İslâm hukukunun uygulandığı bir bölge olmuştur. Ancak uygulama Teungku Daud Beureueh liderliğindeki Daru'l-İslâm hareketini tatmin etmediği için Hareket 1960'lardan sonra "Özgür Açe Hareketi (GAM)" adını alarak Teungku Hasan di Tiro liderliğinde savaşını sürdürmüştür. Bu savaşta yaklaşık 14 bin kişinin yaşamını kaybetmesi üzerine hükümet, 2000 yılında Açe'ye otonomi teklif etmiş fakat GAM bağımsızlıktan başka hiçbir teklifi kabul etmeyeceğini açıklayarak dev mitingler yapmıştır. Açe'nin Endonezya için önemini kavrayan yönetim, Açe'ye 2005'te İslâm hukukunu uygulamayı da içeren daha geniş bir özerklik vermiştir.²³ Günümüzde Açe, ceza hukuku da dâhil İslâm hukukunu uygulayan nadir İslâm coğrafyalarından biridir.²⁴

²² Ahmet Kavas, "İslâm'ın En Doğu Kapısı: Endonezya", Diyanet İslâm Dergisi, Mart 2017, (<http://www.diyandergi.com/dunya-muslimanlari/item/1088-İslâm-in-en-dogu-kapisi-endonezya>)

Erişim Tarihi: 21/11/2017

²³ Cüneyt Yeniğün ve Selman Duran, "Endonezya: Çatışmadan Demokrasiye", Dünya Çatışmaları, Nobel Akademi Yayıncılık, İstanbul, 2010, cilt: 2, yıl: s. 463-486

(https://www.researchgate.net/profile/Cueneyt_Yeniguen/publication/281409501_Endonezya_Catisma_dan_Demokrasiye_Indonesia_From_Conflict_to_Democracy/links/55e5e1a208aeb1a7ccd5efa/Endonezya-Catismadan-Demokrasiye-Indonesia-From-Conflict-to-Democracy.pdf)

Erişim Tarihi: 21/11/2017

²⁴ Endonezya, tarihinde üç ayrılık hareketi ile karşılaşmıştır; bunlardan Doğu Timor sorunu, Doğu Timor'un bağımsızlığı ile sonuçlanmış (Mayıs 2002); İrian Caya (Batı Yeni Gine) sorunu devam etmekte; Açe sorunu ise geniş özerklikle sonuçlanmıştır (2005).

2. Hizbü't-Tahrir

Endonezya'nın sesini son dönemde duyuran diğer bir cemaati, ülkede üye sayısı binlerle ifade edilen Hizbü't-Tahrir'dir. Her yıl beynelmilel hilafet konferansları düzenleyen cemaat, kendisini Endonezya'nın geleneksel yapısına kabul ettirememiş, faaliyetleri "aşırı" bulunarak Temmuz 2017'de, ülkenin birliğini tehdit ettiği gerekçesiyle yasaklanma kararı alınmıştır.²⁵

ENDONEZYA'DA İSLÂMÎ PARTİLER²⁶

Endonezya'da "Demokrat Parti", Suharto tarafından kurulan ve döneminin iktidar partisi olan "Golkar Parti" ve mevcut Devlet Başkanı Jokowi'nin partisi "Demokratik Mücadele Partisi (PDI-P)" ülkenin önde gelen laik-milliyetçi partileridir. "Büyük Endonezya Hareket Partisi (Gerindra)", Sumatra ve Cava'da faaliyetleri yoğunlaşan "Hanura" ve "Endonezya Adalet ve Birlik Partisi (PKPI)" de parlamentoda yer alan diğer laik-milliyetçi partilerdir.

Ülkenin belli başlı İslâmî partileri ise şunlardır:

1. Müreffeh Adalet Partisi (PKS)

2004'te kurulmuştur. 2009'da parlamentoya 57 milletvekili gönderebilmiş; İslâm hukukundan yana olduğunu açıkça beyan eden bir partidir. 2013 seçimlerinde popülerliğini kaybetmiştir. Üyeleri arasında hem NU hem Muhammadiya mensupları bulunsa da Vehhâbiliğe yakın olduğu ithamlarına maruz kalmıştır.

2. Milli Görev Partisi (PAN)

Muhammadiya hareketinin liderlerinden "ılımlı İslâmcı" Amien Rais tarafından 1998'de kurulmuştur. Endonezya'nın en ılımlı İslâmî partisi olarak bilinir. Seçimlere Hıristiyan partilerle girer ve kimi bölgelerde Hıristiyan adayları destekler. Endonezya'da partiler geleneksel olarak kendilerini "laik-milliyetçi" veya "İslâmî" diye nitelendirdikleri halde PAN böyle bir sınıflandırmayı reddeder. PAN, 2009'da parlamentoya 46 milletvekili gönderebilmiştir.

²⁵ <http://www.aljazeera.com/news/2017/07/indonesia-hizbut-tahrir-group-banned-protect-unity-170719050345186.html> Erişim Tarihi: 21/11/2017

²⁶ <http://carnegieendowment.org/2013/10/24/indonesia-s-political-parties-pub-53414#Democratic>, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpretor/why-Islamic-parties-dont-win-indonesian-elections> Erişim Tarihi: 21/11/2017

3. Birleşik Kalkınma Partisi (PPP)

1970’li yıllara dayanan bir İslâmî partidir. 1973’te bütün İslâmî partiler, Suharto yönetimi tarafından PPP çatısı altında toplanmaya zorlanmıştır. Günümüzde daha çok İslâmî eğitimi gündeme getirmek gibi sınırlı konular üzerinden siyaset yapmaktadır. Parti 1998’de Pancasila’yı İslâm’la birlikte ideolojisi olarak kabul etmiştir. Genel başkanı Suryadharma Ali bir dönem Din İşleri Bakanlığı yaptığı hâlde, parti Şia, Ahmedîler ve Hıristiyanlara karşı sert bir söyleme sahiptir. Hıristiyan ve Ahmedîlerin kilise ve tapınaklarına yönelik saldırılar düzenleyen İslâm’ı Savunma Cephesi adlı yasadışı bir gruba sahip çıkmış, bu gruptan meclis için aday çıkarmıştır. 2009’da parlamentoya 38 vekil gönderen PPP, kendini Endonezya Müslümanlarının temsilcisi olarak görmekte, PKS ve PAN dışında bütün İslâmî partileri kendi çatısı altında buluşmaya çağırılmaktadır.

4. Milli Uyanış Partisi (PKB)

1998’de kurulmuştur; Endonezya’nın ilk seçilmiş başkanı Abdurrahman Wahid, kurucuları arasındadır. Nahdatü’l-Ulama’ya yakınlığı ile bilinir; kök olarak bu harekete dayanır. NU’dan daha ılımlı olarak tanınır. İslâmî devlet talebini açıkça beyan etmez. Daha çok Cavalı seçmenlerden oy alır. Vekil sayısı 2009’da 50’den 28’e düşmüştür.

5. Hilal Yıldız Partisi (PBB)

En küçük İslâmî parti olan PBB söylemi en sert İslâmî parti olarak bilinir. İslâm hukukunu icra etmek istediğini açıkça beyan etmektedir. Oy oranı yüzde 1 civarındadır.

Endonezya’da İslâmî partiler, ellerinde bulundurdukları bakanlıklarda yolsuzlukla suçlanmış, bu yüzden yıpranmışlardır. Son dönemde halk desteklerini yitirmekle karşı karşıya görünmektedirler.

Endonezya’da 2014’te yapılan başkanlık seçimlerinde yoksul bir aileden gelen Cakarta Valisi “Jokowi” diye bilinen laik milliyetçi Endonezya Demokratik Mücadele Partisi adayı Joko Widodo seçimleri, Suharto döneminin generallerinden laik milliyetçi Grindra Partisi’nin adayı Prabowo Subianto’ya karşı yüzde 53’le

kazanmıştır.²⁷ İslâmî kesimler, başta kökleri Nahdatü'l-Ulama'ya dayanan PKB olmak üzere,²⁸ genellikle günlük yaşamında daha dindar görünen ama ülkeyi diktatörlük günlerine götüreceği şüphesini üzerinde bulunduran Prabowo'ya karşı sivil toplum konusunda daha duyarlı olacağını düşündükleri, daha demokrat kimlikli Jokowi'yi desteklediler. Jokowi'nin Kur'an-ı Kerim'e hakaret eden eski Cakarta Valisi Hıristiyan Basuki Tjahaja (Ahok) ile aynı cepheden olması Jokowi'nin İslâm duyarlılığının zayıflığı konusunda kayda değer bir husustur.²⁹

Jokowi, D-8 üyesi olduğu hâlde İslâm dünyasının büyük sorunlarına karşı geçmişten bu yana duyarsız olan Endonezya'yı geleneksel çizgisinde yönetmektedir. Ülke, en büyük Müslüman nüfusa sahip olduğu hâlde Filistin sorunu gibi önemli sorunlarda sessiz kalmaktadır.

Jokowi, İslâmî kesimler tarafından laikliği teşvik ederek ülkeyi kuruluş değerlerinden uzaklaştırmakla itham edilmektedir. Buna rağmen NU ve Muhammadiya grupları, Jokowi'nin mevcut duruşunu desteklemektedir.³⁰ Jokowi, Temmuz 2016'da Muhammadiya grubundan Muhadjir Effendy'yi Eğitim ve Kültür Bakanı olarak atamış; Şubat 2017'de de grubun Maluku kentindeki bir mitingine katılmış, mitingde yaptığı konuşmada "Ben buradayım çünkü Maluku'yu seviyorum çünkü Muhammadiya'yı seviyorum" demiştir.³¹

Buna rağmen, İslâmî grupların, laik milliyetçi büyük partilerin desteğini şimdiden almış ve karşısında güçlü bir aday görünmediği için seçilmesine kesin gözüyle bakılan Jokowi'yi 2019 seçimlerinde destekleyecekleri kesin değildir. Büyük

²⁷ <http://edition.cnn.com/2014/07/21/world/asia/indonesia-election-result/index.html>

Erişim Tarihi: 21/11/2017

²⁸ <https://uk.reuters.com/article/uk-indonesia-election/indonesias-most-popular-İslamic-party-backs-jokowi-for-president-idUKKBN0DQ0B920140510> Erişim Tarihi: 21/11/2017

²⁹ Kur'an-ı Kerim'in Maide 51. Âyetinden alayla söz eden Ahok'a karşı Ekim 2016'da yüz binlerce kişinin katıldığı gösteriler yapılmış, Ahok seçimi kaybetmiş ve Mayıs 2017'de iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Ahok'a karşı gösteriler Batı basını tarafından "radikal" İslâm'ın Endonezya'da güçlenmesine yorumlanmış; hükümet, İslâmî yapılara karşı kışkırtılmıştır. Ancak Endonezya hükümeti gösterilerin barışçıl olduğu gerekçesiyle soruna Batı basınından farklı yaklaşmıştır. (<http://www.young-diplomats.com/rise-İslamic-radicalism-indonesia/>) Erişim Tarihi: 21/11/2017

³⁰ <http://www.thejakartapost.com/news/2017/03/27/jokowi-accused-of-promoting-secularism.html>

Erişim Tarihi: 21/11/2017

³¹ <http://www.thejakartapost.com/news/2017/02/25/jokowi-goes-extra-mile-in-wooing-muhammadiyah.html> Erişim Tarihi: 21/11/2017

laik milliyetçi partiler, ondan yana duruşlarını belli ettikleri hâlde, kökleri NU'ya dayanan PKB henüz kararını vermediğini açıklamıştır.³²

ENDONEZYA İSLÂMÎ HAREKETLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Endonezya'da İslâmî hareketler, yapısal olarak “geleneksel” veya “çağdaş (modern)” diye sınıflandırılırsalar da sonradan ortaya çıkan kimi yapılar dışında geniş bir halk kitlesine açılmışlardır, sosyal taban açısından güçlüdürler. Bu güçlerine medrese, okul, hastane, yardım kuruluşları gibi halka seslenen kuruluşlarla ulaşmışlardır. Bununla birlikte ülkenin bağımsızlaşmasında rol sahibidirler. Bunun için saygın bir konuma sahiptirler. Konumlarını korumak için NU ve Muhammadiya birlikteliklerinde olduğu gibi kendilerine yakın yapılarla platformlar, uzak yapılarla siyasî birliktelikler oluşturmaya yatkındırlar.³³ Ancak bütün yapıları aynı hedefe yönlendirecek güçlü bir birliktelikten ve liderlikten yoksundurlar. Siyaseti yönlendirme konusunda istekli ama ülkeyi yönetme konusunda hırslı değildirler. Bu da onların ülkenin öncüsü değil, “yedek gücü” gibi bir konumda tutulmasına yol açmıştır. Bu durumda tasavvufî geleneğin etkisi kadar İhvân-ı Müslimin ve Cemaat-i İslâmî'nin etkisinin de söz konusu olduğu düşünülebilir. Zira her iki kökten gelen partiler aynı tutum içindedirler. Hakikatte Endonezya'da İslâmî yapıların “ılımlılık” karakteri, hem tasavvufî hem de İhvân-ı Müslimin ve Cemaat-i İslâmî köklerinden gelen yapıların ılımlılığını da aşmıştır. Nitekim Olle Tornquist, ülkedeki İslâmî yapıların ılımlılığını “İslâm tarihinin en büyük sosyal tecrübesi ve 20. yüzyıldaki en önemli İslâm yorumu” olarak nitelemiştir.³⁴ Batı'nın İslâm'ı çeşitlendirmek kaygısına düştüğü 2000'li yılların başında Türkiye'de “Anadolu İslâm'ı” kavramı gündeme getirilirken “Endonezya İslâm'ı”, “Ortadoğu İslâm'ı” alternatif olarak gösterilmek istenmiştir.

ENDONEZYA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

³²<http://www.thejakartapost.com/news/2017/08/05/pkb-unperturbed-by-parties-support-for-jokowis-reelection.html> Erişim Tarihi: 21/11/2017

³³Nu ve Muhammadiya, iç yapıda birer platformdurlar; onların zaman zaman birliktelikleri ise siyasî hedeflere yöneliktir.

³⁴<http://www.nytimes.com/1999/10/24/weekinreview/the-world-secular-rules-in-indonesia-İslâmîc-politics-doesn-t-mean-religion.html> Erişim Tarihi: 21/11/2017

Endonezya ile Osmanlı arasındaki ilişkilerin Açe Sultanlığının 16. yüzyılda Portekizlilere karşı Osmanlılardan yardım talep etmesiyle başladığı düşünülmektedir. Modern Endonezya ve Türkiye arasındaki resmi ilişkiler ise 1950 yılında başlamıştır. Türkiye'nin Cakarta Büyükelçiliği, 10 Nisan 1957'de açılmıştır. D-8 üyesi iki ülke arasında 2004'ten itibaren karşılıklı üst düzey ziyaretler artmış, ilişkiler ivme kazanmıştır. 2011'de 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Endonezya'nın 6. Devlet Başkanı Susilo Bambang Yudhoyono arasında imzalanan "Türkiye-Endonezya: Yeni Dünya Düzeninde Güçlendirilmiş Ortaklık" bildirisiyle ikili ilişkiler, stratejik ortaklık düzeyine çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da 2015'te Endonezya'yı ziyaret etmiştir.

Buna rağmen Endonezya ile Türkiye arasındaki sosyal ilişkiler sınırlıdır. Endonezya'da yaklaşık 400 Türkiye vatandaşı, Türkiye'de yaklaşık 2.400 Endonezya vatandaşı ikamet etmektedir. Türkiye, bu sınırlı ilişkiyi öğrenci bursları ile geliştirmeye çalışmaktadır. 2010 yılından itibaren 573 Endonezyalı öğrenci Türkiye Bursları kapsamında Türkiye'de yükseköğrenim görmüştür.³⁵

İslâmî cemaat ve yapılar bağlamında da Türkiye ile Endonezya arasındaki ilişkiler yok denecek kadar sınırlıdır. Endonezya'da gerçekleşen Hizbü't-Tahrir toplantılarına Türkiye'den de katılanların bulunması dışında iki ülkenin İslâmî kesimleri arasındaki ilişki bilinmemektedir. Ancak Süleymancılar olarak bilinen grubun son yıllarda Endonezya'da yoğun bir faaliyet içinde olduğu söylenmektedir.

³⁵ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-endonezya-siyasi-iskileri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 21/11/2017

ÜLKENİN KÜNYESİ:³⁶

Resmi Adı	Endonezya Cumhuriyeti
Yönetim	Cumhuriyet (Başkanlık sistemi altında, 34 eyaletten oluşan üniter bir devlet)
Başkent	Cakarta
Devlet Başkanı	Joko Widodo (Jokowi)
Başkan Yardımcısı	Yusuf Kalla
Resmi Dil	Bahasa Endonezya
Yaygın Dinler	İslâm (yüzde 90), Hıristiyanlık, Budizm
Yüzölçümü	1.904.569 km ²
Nüfus	258 milyon
Para Birimi	Rupi
GSMH	932.4 milyar (2016)
Etnik Yapı	%40.06 Java, %15.51 Sunda, %3.7 Malay, %3.58 Batak, %3.03 Madura, %2.88 Betavi, %2.73 Minangkabau, %2.71 Bugis, %1.96 Banten, %1.74Banjar, %1.66 Bali, %1.44 Açe, %1.36 Dayak, %1.34 Sasak, %1.2 Çinli, %15.11 diğerleri
Coğrafi Konum	Kuzeyden Güney Çin Denizi, kuzey doğudan Büyük Okyanus, Batısından ve

³⁶ <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?d5ed0d2d-4ca7-4259-b9f2-d42b0b26ddd9>

Erişim Tarihi: 21/11/2017

	<p>güneyinden Hint Okyanusu ile çevrilidir. 3000'i meskûn toplam 13.677 adadan müteşekkildir.</p>
Belli Başlı Siyasi Partiler ve Gruplar	<p>(Son genel seçimler 9 Nisan 2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir.) Büyük Endonezya Koalisyonu (Koalisi Indonesia Hebat, KIH) Endonezya Demokratik Mücadele Partisi (PDI-P), Partai Golongan Karya (Golkar), Milli Uyanış Partisi (PKB), Milli Demokrat Parti (NasDem), Halkın Vicdanı Partisi (Hanura), Milli Görev Partisi (PAN), Birleşik Kalkınma Partisi (PPP) Kırmızı Beyaz Koalisyon (Koalisi Indonesia Merah Putih, KMP) Büyük Endonezya Hareket Partisi (Gerindra), Müreffeh Adalet Partisi (PKS), Demokrat Parti (PD)</p>
Üyesi Olduğu Önemli Uluslararası Kuruluşlar	<p>Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN, kurucu üye), Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Bağlantısızlar Hareketi (NAM), Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA, gözlemci üye), , Gelişen Sekiz Ülke (D-8), Doğu Asya Zirvesi (EAS), G-20, Dünya Bankası (WB), İslâm İşbirliği Teşkilatı (OIC), OECD (ortak)</p>